

ILTIFOTNI IFODALOVCHI NUTQ AKTLARINI O‘QIRISHDA PSIXODIDAKTIK OMILLARNING AHAMIYATI

Sadikov Erkin Tursunovich
Xodjayeva Maftuna Sodiq-kizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11124841>

Annotatsiya

Mazkur maqolada komplimentning ma’no va qo’llanilishi nuqtayi nazaridan yaqin bo’lgan so’zlar tahlil qilingan va shu bilan birga, ularni nutq aktlari sifatida o’qitishda psixodidaktik omillarning ta’siri xususida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so’zlar: iltifot, nutq aktlari, psixodidaktika, psixologiya, pedagogika, xulq-atvor.

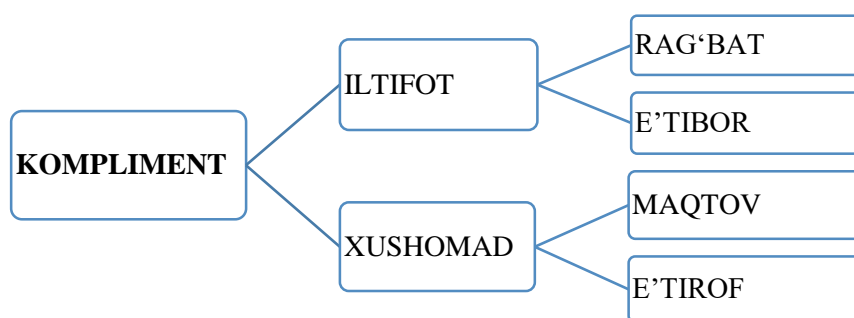
Abstract

This article analyzes the words that are close to the meaning and use of the compliment, and at the same time it decodes comments on the influence of psych didactic factors in teaching them as speech acts.

Key words: compliment, speech acts, psych didactics, psychology, pedagogy, behavior.

O‘zbek tilining izohli lug‘atida “iltifot” atamasi arabcha so‘z ekanligi nazarda tutiladi hamda “o‘g‘irish”, “burish”, “lutf qilish”, “e’tibor”, “marhamat” kabi ma’nolarni ifodalashi qayd etiladi. So‘zning sharhi sifatida esa kishiga qilingan marhamat, himmat, diqqat-e’tibor, yaxshi munosabat mazmunida talqin etiladi.

1-diagramma

“MaqtoV” so‘zi esa “maqtab aytilgan yoki yozilgan so‘z, gap” sifatida tatbiq etiladi, mazkur xususiyatiga ko‘ra bu so‘zni ham aksariyat holatlarda ijobiy bo‘yoqqa ega bo‘lgan leksik birlikka tenglashtirish mumkin.

“Mulozamat” (“mulozimat”) ma’no talqiniga ko‘ra, kishining ko‘nglini olish uchun ko‘rsatilgan iltifot; e‘zoz-ikrom, takalluf kabi mazmunlarni ifodalaydi. Mulozamat ham tabiatiga ko‘ra iltifot bilan deyarli bir mohiyatni in’ikos

etmoqda, hatto ma'no qamrovi yuzasidan kengroq, mukammalroqdek tuyulmoqda.

“Xushomad” kalimasi esa xarakteriga ko'ra ham ijobiy, ham salbiy mazmuni bildirsa-da, asosiy sifatiga ko'ra salbiylikka moyil bo'ladi. Izohli lug'atda “xushomad”ni “yoqimli so'z”, “maqtash” kabi ma'nolaridan tashqari biror kishiga tamagirlik bilan xizmat qilish, sermulozamat bo'lish, tilyog'lama maqtov yoki laganbardorlik qilish mazmunida sharhlanadi.

“E'tibor” keng qamrovli so'z, u hurmat, izzat-ikrom ko'rsatish kabi ma'nolarni bildiradi, qo'llanilish sohasi yuzasidan biror kimsa yoki narsaga qaratilgan diqqat-nazar, fikr, yod so'z va jumalari bilan tafsir etiladi. Ko'rinadiki, mazkur so'z mohiyatan “kompliment”ni ochib berolmasa-da, uning sifatlarini ifodalashga hissa qo'shadi.

“E'tirof etmoq” yoki “e'tirof qilmoq” shakllari ham suhbat jarayonida kontekstda turli ma'nolarni ifodalab keladi. Jumladan, arabchadan anglashiladigan asl mazmuniga ko'ra “tanish”, “tan olmoq”, “iqror bo'lish”, “bajarilayotgan ish-harakatni haqiqat yoki to'g'ri deb bilish” kabi tafsirlarga ega. Shu bilan birga, “e'tirof etmoq”ning “tasdiqlamoq” ma'nosini ham bildiradi.

“Rag'bat” so'zi ham arabchadan olingan bo'lib, qator ma'nolarni ochiqlashga xizmat qiladi. Dastlabki mohiyatiga ko'ra “xohish”, “yaxshi niyat”, “mayl” kabi mazmunlarda sharhlash mumkin. Shuningdek, “rag'bat”ning quyidagi ma'nolari ham mavjud, ular ham so'zlovchi nutqida rang-barang shaklda qo'llaniladi: “qiziqtiruvchi yoki qo'zg'atuvchi omil”, “manfaat keltiruvchi (beruvchi) narsa”. “Rag'bat”ning psixologik mazmuni ham mavjud bo'lib, “inson his-tuyg'ulari, ruhiy holatlarini rivojlantiruvchi, uni undovchi ruhiy ta'sir” kabi ma'nolarda anglashiladi.

Iltifotga oid nutq aktlarini talabalaga o'rgatish asnosida pedagog ularning ongiga etiket qoidalari asosida namoyon bo'ladigan epideyktik nutqning quyidagi shartlarini singdirishi muhim hisoblanadi :

- 1) iltifot uchun obyekt maqtovga loyiq narsa bo'lishi kerak;
- 2) yuqori ijobiy sifatga ega bo'lgan kishi adresat sifatida harakat qilishi lozim;
- 3) adresatga murojaat qilgan shaxs; iltifot aytayotganda u, albatta, suhbatdoshining shaxsiyatini hisobga olishi joiz;
- 4) kompliment janri taqqoslashni afzal ko'radi, shu asnoda, giperbola ham tez-tez ishlatilishini e'tiborga olish darkor.

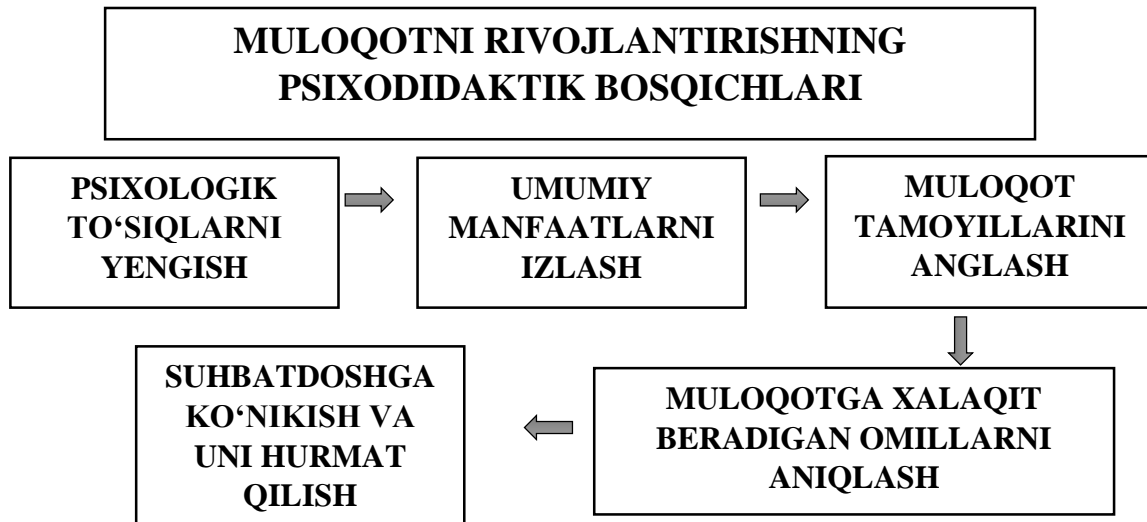
Muloqotni uyg'unlashtirish strategiyasi uchun asosiy maqsad aloqani muvaffaqiyatli o'rnatishdir. Bizning nazdimizda bu jarayon komplimentlarni

o'qitayotgan har bir pedagogning pirovard maqsadiga aylanishi hamda bir nechta didaktik bosqichlardan iborat bu silsilani talabalarga samarali tarzda o'rgatishi kerak.

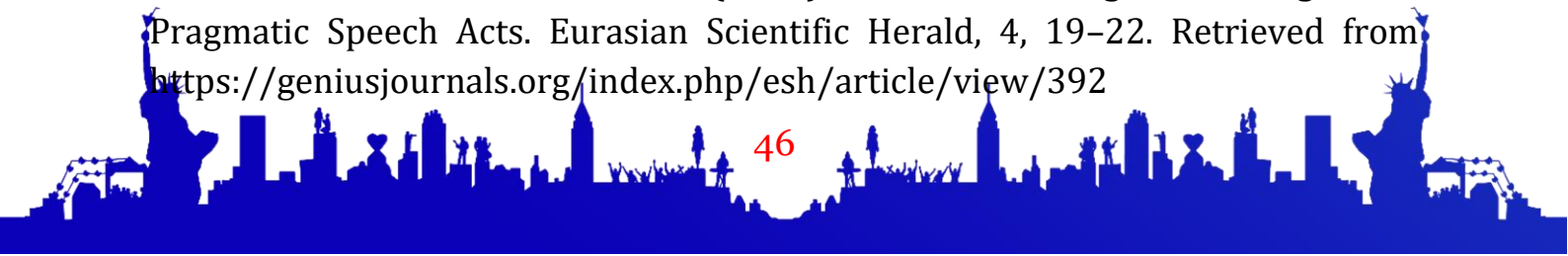
2-diagramma

Shu tariqa, iltifot muloqotni uyg'unlashtirish strategiyasi doirasida, ayniqsa, boshlangan muloqotning birinchi bosqichlarini yengish uchun samarali vositaga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barron, A. (2003). Acquisition in interlanguage pragmatics: learning how to do things with words in a study abroad context. Amsterdaml Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
2. Levinson, S. (1983). Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Yule, G. (1996). Pragmatics. Oxford: Oxford University Press.
4. Расулов, З. И. (2011). Синтаксический эллипсис как проявление экономии языка): автореферат дисс.. кандидата филологических наук/Расулов Зубайдулло Изомович.-Самарканд, 2011.-27 с. Расулов Зубайдулло Изомович.
5. Расулов, З. И. (2017). Особенности моделирования эллиптических предложений в связи с позиционными звеньями. Тил бирликларини қиёсий-типологик ва лингвомаданиятшунослик йўналишларида тадқиқи ва уларнинг тилларни ўқитишдаги ўрни. Илмий мақолалар тўплами. Қ, 2, 54-56. Тил бирликларини қиёсий-типологик ва лингвомаданиятшунослик йўналишларида тадқиқи ва уларнинг тилларни ўқитишдаги ўрни. Илмий мақолалар тўплами. Қ, 2, 54-56.
6. Sadikov Erkin Tursunovich. (2022). Noval Teaching Technologies of Pragmatic Speech Acts. Eurasian Scientific Herald, 4, 19-22. Retrieved from <https://geniusjournals.org/index.php/esh/article/view/392>

7. Sadikov Erkin Tursunovich. (2021). IMPLEMENTING AND ASSESSING PRAGMATIC SPEECH ACT DIVERGENCES IN THE ESL CLASSROOM. Eurasian Journal of Academic Research, 1(8), 73–76. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5702899>
8. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. А.Мадвалиев таҳрири остида (2006-2008)

